

Kmečki upori na Slovenskem pomenijo eno izmed osnovnih prelomnic v naši zgodovini po propadu državne samostojnosti na Koroškem in v Panoniji. Ob slovenskem puntu 1515 pa velikokrat pozabljamo, da so se prve zganile kmečke množice na Koroškem. Prvi slovenski kmečki upor je bil 1478 na Koroškem, in to v širši okolici Beljaka, ob Dravi in v spodnji Ziljski dolini. Prvič vpadejo na Koroško Turki čez Jezersko 1473 in oplenijo vzhodni del Koroške. Leta 1476 prideró po Savski dolini, torej od Jesenic, na Trbiž in ob Ziljici na zahodno Koroško. Po njihovem odhodu pa ohranijo sosese ob spodnji Zilji in ob Dravi nad Beljakom svojo povezanost. Kmečke »gmajne« utrjujejo svojo vojaško organizacijo, izbirajo poveljnike posameznim oddelkom, pobirajo prispevke, sklicujejo zborovanja in se pogovarjajo z deželnimi stanovi. To stanje pripravljaja doseže vrhunec v mesecih od februarja 1478 dalje. Vojska kmetov, mestnih obrtnikov in rudarjev z opisanega ozemlja se postavi v bran mnogo številnejši turški vojski, ki pridere po dolini Soče, čez Bovec in Predel v dolino Ziljice do soteske v Vratih. Tu kmečko vojsko Turki uničijo in s tem zatro poskus prvega kmečkega upora na Slovenskem. Koroški moramo priznati prvenstvo v snovanju in pripravljanju družbenih sprememb v fevdalizmu. Ti dogodki dokazujejo, kako so bile povezane doline Drave, Zilje, Ziljice, Bele, Koritnice in Soče.

(Nadaljevanje sledi)

Viktor Smolej
Ljubljana

Ocene in poročila

Dve knjigi o Josipu Vidmarju

Franc Zadavec: Literarni teoretik in kritik Josip Vidmar. Založba Obzorja, Maribor 1976. 106 str.

Portret literarnega teoretika in kritika Josipa Vidmarja je literarni zgodovinar Franc Zadavec pripravil za kritikovo osemdesetletnico. Portretna študija podrobno razčlenjuje Vidmarjevo dejavnost v slovenskem kulturnem prostoru v vsej dolgi in plodni dobi kritikovega živega in samoniklega poseganja v usmerjanje duhovnega dogajanja pri nas.

Osrednji namen predstavitve je opazovati in določiti poglobitve smernice Vidmarjevega umetnostnega nazora, z njim tesno povezanih literarnokritičnih meril, ki so se posebej jasno pokazala v različnih obdobjih ocenjevanja književnega ustvarjanja v slovenski književnosti dvajsetega stoletja in gledališkega uprizarjanja tega časa kot osebnostno določna in jasna ter hkrati tudi v veliki meri prepričljiva, ter naposled pretehtati Vidmarjev nazor o narodnostni problematiki ter o vzajemnem odnosu med kulturo in narodnostno politiko. V predstavitvi se je Zadavec odločil za krono-

loški in motivni oziroma problemski vidik ter se odrekel polemičnim posegom v Vidmarjeva estetska in vrednotenjska načela, čeprav je ob posameznih problemih zaslediti ob spoznanjih tudi kritično stališče do nekaterih portretirančevih teoretičnih razmišljanj. Tako ostaja osnovni namen portretne študije: predstaviti razsežnost Vidmarjevega dosedanjega opusa s poudarki na njegovih najpomembnejših in za sodobni razvoj slovenske književnosti ter literarne in gledališke kritike odločilnih dejanj.

Portretno študijo sestavljajo naslednja poglavja: Literarnoteoretske teme (Umetniško ustvarjanje in svetovni nazor, Lirika, epika, dramatika) zasledujejo Vidmarjev nazorski razvoj in razvoj njegovega kritičkega postopka, ki ga Zadavec opazuje skozi razvoj slovenske literarne kritike 19. in 20. stoletja in skozi Vidmarjevo zasledovanje evropske kritike svojega časa. Ob tem posebej podrobno pretresa Vidmarjeva razmišljanja o odnosu med umetnostjo in ideologijo, umetnostjo in moralo, med človekovo elementarnostjo in duhovnostjo. Ob Vidmarjevem sklepu, ki ga Zadavec imenuje drznega in izzivalnega, namreč,

da je v umetnosti mogoče govoriti o enem samem nazoru in to o nazoru umetnosti, išče avtor portreta posledice v dejanskem soočanju tega stališča z vrednostnimi kriteriji v Vidmarjevih kritikah ter v nadaljnjem razvoju Vidmarjevih stališč o tem pomembnem vprašanju v teku njegovih kasnejših spoznanj o bistvu umetniškega ustvarjanja.

Posebej zanima Franca Zadravca Vidmarjevo nemirno iskanje trdnih ter prepričljivih teoretičnih meril, ki vodijo njegov odnos do slovenske literarne znanosti in sočasne kritike. Ob tem pokaže, kako je Vidmar zadeval ob bistvene probleme bazičnih prvin literarnih vrst in po svoji poti razkrival njihove lastnosti. Vidmarjeva spoznanja o bistvenih prvinah lirskega, epskega in dramatskega po Zadravčevem mnenju kljub temu, da so utrjena po logičnem sklepanju in spoznanju v Vidmarjevem praktičnem kritičkem postopku, niso tako prepričljiva kot v teoretski misli.

Analiza znanega Vidmarjevega lepotnega ideala v umetnosti je vodila Zadravca v dokumentirano sporočilo o Vidmarjevih vzornikih, ki so kritikovo samoniklo iskanje intenzivno dopolnjevali tako s teoretičnimi načeli kot z dokazi teh načel v samem umetniškem ustvarjanju. Predstavitelj tega vprašanja pove o Vidmarju predvsem to, da je njegov estetski ideal v umetnosti podrejen čistim humanističnim načelom, predvsem načelom odkrivanja lepote človekovega duha, kar je kot visoko postavljeno in zahtevno načelo narekovalo tudi Vidmarjevo mnogokrat ostro kritično odklanjanje avantgardnih umetniških iskanj in dejanj.

Franca Zadravec meni, da je kot literarni kritik in dramaturg Vidmar deloval v skladu s svojim izdelanim nazorom o umetnosti. V poglavju o tej vrsti Vidmarjevega delovanja Zadravec zasleduje Vidmarjev kritični razvoj (z dokumentiranimi dejstvi) in konkretne postaje njegovih stikov z gledališčem in sočasnimi literarnimi dogodki. Zadnji dve poglavji govorita o Vidmarjevem razmišljanju o vlogi malega naroda ter o Vidmarju kot oblikovalcu in prevajalcu. Ob tem velja povedati Zadravčevo misel, ki se navdušuje nad Vidmarjevim mojstrstvom v besedi, nad njegovim kultiviranim izrazom ter jasnim in neposrednim stavkom, ki tudi abstraktni misli najde ravno pot.

Vidmarjeve literarnozgodovinske razprave in eseje Zadravec po pravici imenuje »su-

gestivna intelektualna epika«, s čimer točno zaznamuje bistvo Vidmarjeve miselne in oblikovalne moči, moč njegovega dojemanja umetnosti in dojemljivost njegovega sporočanja o njej.

Preglednost osnovnih vprašanj ob Vidmarjevem kritičnem in miselnem delu, s katero je Zadravec zgoščeno zarisal črte Vidmarjevega portreta, daje bralcu jasno podobo portretirančevega razvoja in dooločno opozarja na ključne točke njegovega prispevka k razvoju slovenske kulture. Portretu so dodani še Važnejši biografski podatki ter Viri in literatura.

Josip Vidmar: Razumijevanje književnog stvaranja. Izbor in predgovor Franc Zadravec, prevod Juraj Martinovič. IP »Veselin Masleša«, Sarajevo 1977. 495 str.

Knjiga Vidmarjevega izbranega dela obsega enaintrideset besedil njegovega kritičkega in esejističnega dela v prevodu sarajevskega slovenista Juraja Martinoviča in v redakciji Franca Zadravca, ki je izboru dodal tudi skrajšan in zgoščen esej oziroma portret Vidmarjeve osebnosti in njegovega dela. Izbor obsega Vidmarjeve tekste iz vseh obdobj njegovih delovanja (prvi je iz leta 1928, zadnji iz leta 1976) ter predstavlja zanimiv prerez skozi Vidmarjev opus z najboljšimi predstavnicami njegove kritike in esejistike. Prvo poglavje obsega kritiško esejistiko (Oton Župančič, Ivan Cankar, Svetle samote, Samorastniki, Improvizacije o Shakespearu, Improvizacije o Molièru, Dva komediografa, Poznavalec sveta, Veliko delo), drugo predstavlja jedro Vidmarjeve teoretične in literarnoestetske misli (od njegovih prispevkov k problematiki realizma v petdesetih letih do razmišljanj o kritiki v šestdesetih letih), tretji razdelek prinaša Vidmarjeva razmišljanja o umetniškem ustvarjanju, ob katerem se kritiku in mislecu spirajo tudi elementarna življenjska vprašanja in ob katerih odkriva tudi svojo osebno filozofijo umetnosti in življenja.

Zadnje poglavje smiselno zaključuje izbor Vidmarjevega dela z razsežnostjo njegovih spoznanj ob ključnih problemih človekove kulture, zgodovine, umetnosti in filozofije v splošnem smislu in v slovenskem prostoru posebej. V tem poglavju posebej izstopa lik Vidmarjevega miselnega razvoja in njegovega odkrivanja zakonitosti v človekovem duhovnem svetu, za katere najde potrdilo v zgodovinski preteklosti, v

vznemirjajoči ga sedanjosti in iz nje ra-
stoče prihodnosti.

Izbor Vidmarjevega dela s spremno študijo
je pomembno dejanje ne le zaradi infor-
macije o najpomembnejši osebnosti slo-
venske literarne kritike v širšem jugoslo-
vanskem kulturnem prostoru, temveč tudi
zaradi predstavitve pomembnih slovenskih
književnih ustvarjalcev, ki so z Vidmarje-
vo besedo dobili odličnega posredovalca
in razlagalca.

Helga Glušič
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Nekaj misli ob novi učni knjigi

*France Žagar: Naš jezik 7. Učbenik za slo-
venski jezik v 7. razredu osnovne šole.
(Založba Obzorja, Maribor 1977.) 122 + (II)
str.*

Lani je za osnovno šolo izšel nov učbenik
slovenskega jezika, namenjen učencem
sedmega razreda. Zamenjal je že tradicio-
nalni Bunčev učni pripomoček, ki je dol-
ga leta veljal kot učna knjiga in je doži-
vel tudi več ponatisov (Stanko Bunc: JE-
ZIKOVNA VADNICA za 7. r.). Med njima
je že na prvi pogled opazna razlika. Bun-
čeva vadnica je povzetek Slovenske slovnice
avtorjev Rupla, Bajca, Kolariča, NAŠ
JEZIK pa izhaja iz ugotovitev, ki jih je na
jezikovno področje prinesel mlajši rod je-
zikoslovcev. Nadaljuje in razširja pa smer,
ki jo je v učne knjige za pouk materin-
ščine v osnovni šoli uvedla Marija Jalno-
va. O Bunčevih vadnicah so učitelji že
dolgo tožili, da ne ustrezajo več zahtevam
pouka, ker so premalo praktične, tako da
učenec ob njih ne more doumeti vedno
žive in gibke podobe jezika. V desetletjih,
kolikor časa so veljale kot učna knjiga, se
je na jezikovnem področju marsikaj pre-
maknilo, spremenila pa se je tudi notranja
podoba šole: pouk je doživljal reforme;
važne so postale stvari, ki prispevajo k
sporazumevanju in ki zadevajo vsakdanji
jezik. Zgodovinsko in etimološko stran je
v šoli začela preglašati potreba po boljšem
poznavanju sinhrone podobe jezika, tako
zborne oblike kot drugih zvrsti.

Zbuditi učencem osnovne šole resnično
zanimanje za jezik (pa tudi dijakom na
srednji šoli in študentom na višji in vi-
soki) je postala ena najtežjih učiteljevih
nalog. Pisec nove jezikovne vadnice pravi
v uvodu, naj bi se mlad človek z enako

vnemo izpopolnjeval v jeziku, kot se je
»navadno pripravljen do skrajnosti spo-
polnjevati v teku, kolesarjenju, plavanju
ali smučanju«. Tej učenčevi potrebi in vne-
mi, da bi bil na vsakem življenjskem pod-
ročju ustvarjal, je pisec prilagodil meto-
dični postopek. Opustil je razlago in se
odločil za vprašanja, tj. za induktivno me-
todo odkrivanja nove jezikovne snovi. Ob
knjigi pa čaka tudi učitelja drugačno de-
lo, kot ga je bil vajen doslej. Učna knjiga,
kakršna je pred nami, učenca lahko sijaj-
no vodi in vzpodbuja k samostojnemu de-
lu, k dodatnemu razmišljanju in k lastnim
dognanjem, ne more pa (v celoti) nadome-
stiti učitelja. Tak tudi gotovo ni bil avtor-
jev namen.

Razumska raven učencev je v razredu na-
vadno zelo različna (pomisliti kaže še na
razlike v sposobnosti dojemanja pri otro-
cih, ki žive v izrazito urbanem in v komu-
nikacijsko izredno odmaknjenem okolju!),
tako je vedno tudi nekaj razumsko tako
nerazgibanih, da potrebujejo izdatno do-
datno pomoč sošolcev, navadno pa seve-
da učiteljevo. Četudi ima NAŠ JEZIK ob
vsakem vprašanju naveden odgovor, se
umsko negibčni učenci (ti tudi snov iz
prejšnjih let le slabo poznajo) težko do-
kopljejo do bistva. Če iz tega ali onega
vzroka ne zmorejo odkodirati vpra-
šanja, jim pri tem res marsikdaj pomaga
odgovor nanj, zelo velikokrat pa ne. Tako
jim snov še naprej ostane nerazumljiva.
Prav zato se mora učitelj ob knjigi — po-
magati želi tudi njemu, da bi učencem
laže vzbudil zanimanje za jezik — odlo-
čiti za tako metodo dela, da bo vadnica
lahko dosegla namen. Učbenik je zelo do-
bro dopolnilo tako pri induktivni kot de-
duktivni metodi (slednjo smo v šoli začeli
zelo zapostavljati, vendar tudi v škodo
njenih dobrih strani), zelo uporaben je pri
skupinskem delu, pri polprogramiranem in
individualiziranem pouku, pa tudi pri delu
v jezikovnem interesnem krožku. Ena nje-
govih dobrih strani je ta, da ni preobširen.
Zaobsega le tisto, kar je temeljno in ne-
pogrešljivo, kot tako pa potrebno za na-
daljnje razumevanje snovi. Pravnjaja je tu-
di količina vaj. Vse preglednice in grafi-
čne slike so jasne. Knjiga sproti opozar-
ja na to, kaj je v jeziku zborna in kaj po-
govorno, na dvoumnosti, na smiselnost lo-
čil oziroma pravopisne in pravorečne nor-
me.

Uvajalna besedila v posamezna slovnici-
na poglavja so iz zelo različnih virov, iz le-
poslovnih in neleposlovnih besedil ter iz